

KULTURUTSKOTTETS UTLÅTANDE 2/2010 rd

Statsrådets framtidsredogörelse om klimat- och energipolitiken: vägen till ett utsläppssnålt Finland

Till framtidsutskottet

INLEDNING

Remiss

Riksdagen sände den 21 oktober 2009 statsrådets framtidsredogörelse om klimat- och energipolitiken: vägen till ett utsläppssnålt Finland (SRR 8/2009 rd) till framtidsutskottet för beredning och bestämde samtidigt att kulturutskottet får lämna utlåtande till framtidsutskottet.

Sakkunniga

Utskottet har hört

- projektchef Pirkko Heikinheimo, statsrådets kansli
- generalsekreterare Sari Löytökorpi och planerare Hannu Vainonen, undervisningsministeriet
- undervisningsråd Susanna Tauriainen, Utbildningsstyrelsen

- generalsekreterare Helka Kekäläinen, Rådet för utvärdering av högskolorna
- miljöråd Antero Honkasalo, Statens delegation för sektorsforskning
- programchef Paavo-Petri Ahonen, Finlands Akademi
- professor Atte Korhola, Helsingfors universitet
- miljödirektör Pekka Kansanen, Helsingfors stad
- energiingenjör Kalevi Luoma, Finlands Kommunförbund
- verksamhetschef Teija Lahti-Nuuttila, Tekes - utvecklingscentralen för teknologi och innovationer.

Dessutom har skriftliga utlåtanden lämnats av

- Kyrkostyrelsen
- Finlands miljöcentral
- Finlands Gymnasistförbund rf.

UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

Motivering

Kulturutskottet ställer sig bakom riktlinjen i redogörelsen att klimatperspektivet ska befästas inom utbildningen på alla nivåer. Skolorna och läroanstalterna har ett särskilt ansvar för att öka miljömedvetenheten bland barn och unga. En allmän reflektion över värderingarna i klimat-

och energifrågor, dagliga val och medvetenheten över huvud taget tar till stor del form just i den tidiga barndomen och ungdomen, i skolmiljön.

Vi behöver nya forskningsresultat — som tål vetenskaplig analys — om klimatförändringen som fenomen och dess globala och regionala

konsekvenser. Inom klimatforskningen står naturvetenskaper och matematik i fokus. Men i fråga om konsekvenser och motverkan behövs det internationellt och nationellt samarbete mellan olika vetenskapsgrenar. Det innebär vissa krav på planering, samordning och finansiering av forskningsprojekt. För att vi ska kunna engagera invånare och olika sammanslutningar i det gemensamma miljöarbetet måste vi lägga fram problemet på ett tydligt och sansat sätt och komma med konkreta alternativa handlingsmodeller.

Utbildning

Enligt dagens grunder för läroplanen behandlas klimatförändringen som en del av hållbar utveckling inom många läroämnen och olika slags lärostoff. Ett syfte med den grundläggande utbildningen är att eleverna ska bli miljömedvetna medborgare med en hållbar livsstil som kan bygga sin framtid på ekologiskt, ekonomiskt, socialt och kulturellt hållbara lösningar.

Utskottet ser det som påkallat att den pågående översynen av timfördelningen inom den grundläggande utbildningen, som kommer att följas av en revidering av läroplanerna för den grundläggande utbildningen och gymnasiet, fortfarande lägger vikt vid att energi- och klimatfrågor enligt integreringsprincipen behandlas i stor omfattning inom olika läroämnen. Det samma gäller den pågående justeringen av grunderna för yrkesinriktade grundexamina, där man bl.a. lägger vikt vid att arbetsmetoderna och åtgärderna inom varje yrkesområde ska vara miljömässigt hållbara. Energi- och klimatfrågor bör integreras i yrkesutbildningen på lämpligt sätt inom varje yrkesområde. Inom miljö- och naturresursområdet är färdigheterna i hållbar utveckling redan nu en del av arbetsprocessen och ska bevisas genom yrkesprov.

Yrkeshögskolorna och universiteten måste allt tydligare inarbeta klimataspekten i forskningen och undervisningen. Det bör vara ett mål inom lärarutbildningen vid högskolorna att hållbar utveckling, klimatförändring och anknyttande pedagogik ingår i all grundläggande lärarutbildning. Enligt utredning är detta dock ännu

inte fallet, och lärarutbildningsenheterna har börjat uppmärksamma frågan. Utskottet anser att det här är ytterst viktigt, för fortbildningen för lärare kan inte ersätta lärarutbildning där hållbar utveckling är integrerad på adekvat sätt.

Dessutom är det nödvändigt att utveckla fortbildningen för lärare både kvantitativt och innehållsmässigt, när målet enligt redogörelsen ska bli att klimatperspektivet stärks inom utbildningen på alla nivåer. Lärararbetet är krävande och lärarna måste tillförsäkras möjlighet att regelbundet uppdatera sina kunskaper och färdigheter, menar utskottet.

Det är angeläget att principerna för hållbar utveckling integreras i skolsystemet över hela linjen, t.ex. genom att varje läroanstalt lägger upp en egen handlingsplan för hållbar utveckling. På så sätt kan skolsektorn föregå med gott exempel när det gäller att sprida principerna för hållbar utveckling till de olika delområdena i samhället. Undervisningen måste bli effektivare genom att nya tekniska inlärningsmiljöer nyttiggörs. Det är lätt att göra miljömedvetenheten till en del av skolans vardag genom effektiv avfallssortering och t.ex. vattenmätare i varje klassrum. Staten kan genom villkor för reparationsbidrag fästa vikt vid bl.a. energieffektivitet i projekt och miljökonsekvenser av skolans verksamhet och arbetsprocesser. Eleverna kan sätta sig in i miljöfrågor i sin egen kommun eller ett större område om skolorna samarbetar med olika sammanslutningar och företag.

Enligt utredning är det tänkt att klimatfrågor och hållbar utveckling konsekvent ska beaktas i utvecklingen av undervisningens kvalitet, läroanstalternas verksamhet och ledningen. Målet ingår bl.a. i kvalitetskriterierna för den grundläggande utbildningen, som en arbetsgrupp vid undervisningsministeriet tog fram våren 2009. Kriterierna är ett konkret verktyg för kommunerna och skolorna att analysera konsekvenserna av beslut som gäller skolsektorn. De kommer att förankras i kommuner och skolor 2010–2011.

Som kommunal verksamhet är också utbildningssektorn beroende av kommunens övergripande policy i miljöfrågor och hållbara utvecklingsmål. Utskottet vill tala för klimatprogram i

kommunerna och en skyldighet för offentliga upphandlingsenheter att väga in klimatfrågor i sina upphandlingsstrategier. Det är av största vikt att ett kvalificerat och resursstarkt vägledningssystem för miljökompetens inom upphandling införs för att tillgodose bl.a. kommunernas behov. Här hänvisar utskottet till statsrådets principbeslut om hållbar upphandling den 8 april 2009 och uppmanar till genomförande av det. Också den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland har infört ett eget miljösystem och miljöprogram, vilket är ett gott exempel på hur man kan styra och sätta mål för arbetet för hållbar utveckling inom stora samfund.

Utskottet lyfter också fram vuxenutbildning och fritt bildningsarbete som stöder livslångt lärande och förbättrar kompetensen hos och tillgången på arbetskraft. I dagens samhälle flyttar och förändras arbetsplatserna i allt snabbare takt. Behovet av att uppdatera kunskaper och lära sig nytt i vuxen ålder kommer att framträda allt tydligare. En klimatrelaterad fortbildning för de centrala fackmännen i ett utsläppssnålt samhälle kommer att få ökad betydelse. Enligt utskottet kommer hanteringen av hållbar utveckling att bli en av nyckelfrågorna när det gäller livslångt lärande. Många aktörer inom vuxenutbildning tillhandahåller enligt utredning redan nu utbildning i klimatfrågor och hållbar utveckling.

Det är nödvändigt att ta fram läromedel som väger in klimataspekten för alla åldersklasser och utbildningsnivåer, menar utskottet. Andra sätt att öka klimatmedvetenheten är att skraddarsy kursdagar för utbildningsaktörer och andra aktörer i samhället och ha välplanerade kampanjer för att sprida information och väcka till insikt. Ett bra exempel är skolornas internationella och långvariga klimatkampanj CO2nnect, där också Europeiska kommissionen medverkar.

Forskning

I Finland bedriver universiteten akademisk klimatiforskning, men klimatrelaterade fakta tas också fram av 18 statliga institut för sektorsforskning inom åtta olika förvaltningsområden.

Sektorsforskningen styrs enligt en ny handlingsmodell som är gemensam för ministerierna och bygger på delegationen för sektorsforskning. Där fastställs de viktigaste temana och forskningsobjekten inom de ämnesområden som anges i statsrådets principbeslut, alltså bl.a. region- och samhällsstrukturer, kompetens, arbete och välfärd, hållbar utveckling och säkerhet. Delegationen har arbetat fram forskningsagendor som finns inskrivna i regeringens strategidokument för 2007.

Universitetens och sektorsforskningsinstitutens forskning på klimatområdet skulle genom delegationen för sektorsforskning kunna samlas till större och permanenta program med en klar koppling till beslutsfattandet, står det i redogörelsen. Alternativt skulle klimatkompetensen på olika områden kunna koncentreras till ett multidisciplinärt eller tvärvetenskapligt klimatinstitut i anslutning till något av de nuvarande universiteten eller forskningsinstituterna. Ett sådant institut skulle också kunna fungera som ett nätverk och virtuellt så att kompetensen vid de befintliga forskningsinstituterna samlas.

Utskottet vill lyfta fram multidisciplinär klimatiforskning som bygger på internationellt samarbete. För att kunna handskas med klimatproblemet behöver vi lösningar som genuint förbättrar tillståndet i atmosfären. De ska vara kostnadseffektiva, samhällsekonomiskt rationella, meningsfulla med tanke på fördelar för miljön över lag och ekologiskt och socialt hållbara. Ett genomslagskraftigt klimatarbete som förväntas stödja politiska och samhälleliga beslut behöver tillräckliga forskningsresurser för att lyckas.

Sektionen för hållbar utveckling under delegationen för sektorsforskning startade fyra forskningsprojekt 2009: 1) Finlands Sternprojekt för Östersjön (2009—2012), 2) Kostnadseffektiva styrmedel för skyddet av Östersjön (2009—2011), 3) Bättre energiprestanda i offentliga byggnader (2009—2011) och 4) Uppföljning, rapportering och utveckling av energieffektiviteten inom kollektivtrafiken (2009). Dessutom pågår nu ansökan till ett treårigt (2010—2012) projekt för forskning till stöd för klimatpolitiken (SETUILMU). Där prioriteras

särskilt genomslag för och effekter av klimatpolitiska insatser och styrmedel plus kostnadseffektiva åtgärder och koherenta och förutsebara politiska åtgärder.

Finlands Akademi har redan länge medfinansierat en lång rad klimat- och energirelaterade projekt. Nyligen startade ett multidisciplinärt forskningsprogram om klimatförändringen — konsekvenser och hantering (FICCA). Första ansökan till programmet var i januari 2010 och forskningsprojekten finansieras företrädesvis 2011—2014. För första omgången finns det 12 miljoner euro att använda.

Högskolorna har på grund av sin självständiga status också egna prioriteringar, samarbetsnätverk och program för hållbar utveckling. Exempelvis leder Åbo Akademi de finländska universitetens resursnätverk för hållbar utveckling. Jyväskylä universitet administrerar universitetens samarbetsnätverk UniPID (Finnish University Partnership for International Development).

Utvecklingscentralen för teknologi och innovationer arbetar på ett klimatekonomiskt program som ska ingå i det nationella klimatprogrammet tillsammans med Finlands Akademis program FICCA och eventuella programpaket som ministerier och andra aktörer genomför. Målet är bl.a. ett starkt internationellt forskningssamarbete och möjligtvis rentav ett gemensamt program på EU-nivå. Enligt utredning investerar Finland näst mest av alla EU-länder på energiforskning och utveckling i relation till bnp. År 2009 investerades sammanlagt 238 miljoner euro i energi- och miljörelaterade projekt. Framför allt satsningarna på projekt inom energi och klimatområdet har ökat och uppgick till lite mer än 180 miljoner euro 2009.

Utskottet ser det som viktigt att den finländska klimatforskningen och dagens decentraliserade finansiering samordnas så att projektfinansieringen och effektiviteten ökar, överlappningar undviks och arbetet harmoniseras inom internationella projekt också. I utvärderingar av högskolor och institut för sektorsforskning bör verksamheten också analyseras med avseende på klimatarbetet.

Utskottet vill utöver utsläppsreduktion också fästa vikt vid den ökande efterfrågan på klimatteknik och klimatrelaterade tjänster på den internationella marknaden. Som ett land med högkvalitativ forskning och teknologi lönar det sig för Finland att satsa på utveckling av ny energi- och klimatteknologi och innovationer. Det kräver satsningar på hela ramverket för innovationer, allt från grundläggande forskning vid universitet och forskningsinstitut till tillämpad forskning, produktutveckling och kommersialisering. Yrkehögskolorna kommer att få ökad betydelse, särskilt som innovatörer i regionerna och för små och medelstora företag. Utskottet lyfter fram näringslivets möjligheter att vara med och planera, samordna och finansiera klimatiforskning.

Kultur

Utskottet ser positivt på att redogörelsen tar upp kulturen som en del av den sociala välfärden, parallellt med den naturvetenskapliga och tekniska dimensionen. Kulturen har en mångfasetterad koppling till människornas värderingar och beslut. Om vi i samhället på bred front går in för hållbar utveckling kommer det rent konkret att innebära en stor förändring i dagens konsumtionssamhälle. Kulturen kan inom alla sina delområden bidra till och underlätta en sådan förändring.

Undervisningsministeriet förbereder en redogörelse om kulturens framtid som lämnas till riksdagen i vår. I studien "Kultur — kraft för framtiden" (Undervisningsministeriet 2010:12), som gjordes inför redogörelsen, behandlas klimatiförändringen ingående.

Kultur klassificeras i princip som ekologiskt godtagbar immateriell produktion. Visserligen belastar konst och kultur miljön i det avseendet att det ordnas kulturevenemang som publiken måste resa till. Många festivaler har redan gått in för att minska belastningen på miljön. Behovet att resa kan också minska med hjälp av bättre kommunikationsmöjligheter på webben. Vidare är etisk och ekologisk design inom konsten en av framgångsfaktorerna i framtiden. Materialåter-

vinning nyttiggörs redan nu inom formgivning och arkitektur.

Klimatförändringen väntas inverka på kulturlandskap, vårdbiotoper, fornlämningar och hela den byggda kulturmiljön över huvud taget. Möjligheten att människor blir klimatflyktingar ställer också krav på språkligt, kulturellt och regionalt jämlik tillgång till kulturella tjänster.

Utskottet uppmanar undervisningsministeriet att fortsätta arbeta för att principerna för hållbar utveckling fullföljs inom kultur och ungdoms- och idrottspolitik. Stöd till ungdomsorganisationer som arbetar för miljön, riksomfattande ungdomscentrum och ungdomsverkstäder skapar

tillsammans med klimatarbetet i skolor och läroanstalter en stadig grund för ökad miljömedvetenhet i samhället för framtiden. Utskottet välkomnar tanken att lägga upp en allmän lokalstrategi för undervisningsministeriet. En strategi skulle bidra till att verksamhetslokaler inom hela förvaltningsområdet byggs enligt principerna för hållbar utveckling.

Ställningstagande

Kulturutskottet föreslår

att framtidsutskottet beaktar det som sägs ovan.

Helsingfors den 19 mars 2010

I den avgörande behandlingen deltog

ordf. Raija Vahasalo /saml
vordf. Tuomo Hänninen /cent
medl. Outi Alanko-Kahiluoto /gröna
Paavo Arhinmäki /vänst
Merikukka Forsius /saml
Timo Heinonen /saml
Anneli Kiljunen /sd
Sanna Lauslahti /saml
Jukka Mäkelä /saml

Håkan Nordman /sv
Lauri Oinonen /cent
Tuula Peltonen /sd
Tuomo Puumala /cent
Leena Rauhala /kd
Mirja Vehkaperä /cent
Pauliina Viitamies /sd
ers. Ilkka Kantola /sd.

Sekreterare var

utskottsråd Kaj Laine.